

LIETUVIŲ TAUTOSAKOS ARCHYVO 90-MEČIO KONFERENCIJA

2025 m. spalio 16–17 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute vyko nacionalinė konferencija „Atmintis ir ateitis: archyvai XXI a.“, skirta Lietuvių tautosakos archyvo (toliau – LTA) 90-mečiui paminėti. Atrodytų, Lietuvoje vykstančių tarptautinių konferencijų gausoje ji lengvai galėjo pasimesti, tačiau nutiko priešingai: susibūrė solidus 18 pranešėjų ratas iš įvairių Lietuvos mokslo ir kultūros institucijų, atstovaujančių tiek akademiniams tyrimams, tiek paveldo saugojimui, – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Lietuvių kalbos instituto, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto, taip pat Lietuvos nacionalinio, Kauno miesto, Rokiškio krašto ir Lietuvos etnografijos muziejų.

Konferencijos programą sudarančios šešios teminės sesijos buvo susijusios su pagrindine tema – jubiliejinę sukaktį mininčiu Lietuvių tautosakos archyvu. Tai, kad 1935 m. Tautosakai tvarkyti įstatymą pasirašė ne tik Respublikos prezidentas Antanas Smetona, bet ir ministras pirmininkas Juozas Tūbelis, o jame buvo skelbiama, jog „tautosaką ir tautos melodijas renka, sistemina, leidžia ir saugo tautosakos archyvas“¹, rodo, kad tautosaka buvo laikoma ne nišine kultūros sritimi, o

vienu esminių tautos tapatybės dėmenų. Archyvui patikėta misija rinkti, saugoti ir skleisti tautosaką tapo ir konferencijos ašimi, atveriančia skirtingas temas ir tyrimų kryptis.

Pirmos dvi sesijos buvo skirtos ryškiausioms LTA asmenybėms ir jų palikimui. Dėmesys skirtas ne tik tokiems garsiams folkloristikos vardams kaip Jonas Balys, Kazys Grigas ar Jurgis Elisonas, bet ir sudėtingiems mokslinių biografijų, kolekcijų formavimosi bei kartų tęstinumo klausimams – nuo tarpukariu sukauptų rankraščių iki kelias kartas jungiančių folkloro kūrinių, saugomų archyve. Tokia įvairiapusė prieiga leido kalbėti apie Archyvą kaip apie gyvą, nuolat kintančią ir papildančią atminties saugyklą. Trečioje sesijoje daugiau sužinojome apie kitose institucijose saugomus fondus – nuo Juozo ir Marijos Urbšių laiškų iš Tambovo iki Lietuvos etnografijos muziejaus archyvo vertybių, Mataušo Jono Slančiausko rankraščių, atskleidžiančių, kaip bendrame kultūros lauke susipina asmeniniai dokumentai, kalbinė medžiaga ir istorinė patirtis. Ketvirta ir penkta sesijos leido pažinti laikmetį, kai kūrėsi ir formavosi LTA, – nuo tarpukario kultūrinio peizažo iki Vinco Mykoliaičio-Putino archyvų ideologinių sluoksnių bei lietuvių mokslininkų kelių Jungtinių Amerikos Valstijų archyvuose, XX a. pradžios muzikinio kraštovaizdžio, gyvenimo pasakojimų, meilės dainų ir regioninių vestuvių papročių fiksavimo ir pristatymo platesnei visuomenei.

1 Vyrtausybės žinios, 1935 m. liepos 6 d., p. 1.

Galiausiai į tautosaką konferencijoje buvo žvelgiama kaip į vertingą šaltinį atliekant istorinius ir archeologinius tyrimus: pristatyti atvejai nuo tarpukariu pasirodžiusių karo istorijos šaltinių ir partizaninio karo patirties LTA iki archeologų dėmesį patraukusio Katyčių kapinyno, kurio pėdsakai pirmiausia aptinkami ne žemėje, o dokumentuose. Konferencijoje netrūko gyvų diskusijų ir svarstymų: susirinkę mokslininkai, kraštotyrininkai ir muziejaininkai aptarė tiek atskirų tautosakos rinkėjų ir pateikėjų indėlį į folkloristikos formavimąsi, tiek neišsemiamus LTA ir kitų institucijų fondus, taip pat šiuolaikines galimybes juos tirti, apdoroti ir skleisti visuomenėje.

Akademines diskusijas papildė vertiniga kultūrinė programa – ja išsiskyrė pirmoji konferencijos diena. Tarsi pratęsiant Lietuvių kalbos instituto mokslininkės dr. Janinos Švambarytės-Valužienės pranešimą apie nuo Joniškio kilusį tautosakos rinkėją, knygnešį, Lietuvių mokslo draugijos narį M. J. Slančiauską, buvo pristatyta Joniškio istorijos ir kultūros muziejaus kilnojamoji paroda, atskleidžianti šio muziejaus veiklą, garsinančią kraštiečio vardą ir įprasminančią jo atminimą (parodą rengė muziejaininkės Lina Vaitekūnienė ir Indrė Bakutienė). Trumpas, bet išsamus pristatymas atskleidė, kiek daug prasmingų iniciatyvų Joniškio krašte jau įgyvendinta ir kiek dar planuojama. Joniškio delegacija, vadovaujama muziejaus direktorės, kvietė ir ateityje bendradarbiauti su Institutu – anot joniškiečių, šis kraštas yra puiki vieta ekspedicijoms.

Konferencijos dienos sutapo su tuo metu vykstančia jau tradicine Tautosakos savaite, kurios šerdimi tapo „Tautosakos medaus“ apdovanojimo įteikimo ceremonija. Devynioliktuojų jo laureatu išrinktas dailininkas, etnotapytojas, tautotyrininkas ir, svarbiausia, ilgametis Tautosakos archy-

vo bičiulis Virginijus Kašinskas. Apdovanojimas skirtas už reikšmingą Lietuvių tautosakos archyvo papildymą – vaizdo ir garso įrašų kolekciją, kurioje susipina liaudies kūryba, papročiai ir laisvės kovų atmintis. Kartu su padėka įteiktos simbolinės dovanos: medaus korys ir faksimilinis *Aušra* leidimas mėnraščio 140-mečiui atminti. Atsiimdamas apdovanojimą, V. Kašinskas pabrėžė jaučiantis ypatingą ryšį su LTA – jis daugelį metų perduoda archyvui surinktą tautosakinę medžiagą, ketina ją teikti ir toliau. Laureato kalboje kviesta mąstyti, kaip svarbu fiksuoti šiandien gyvuojančią tradiciją ir atminimo praktikas, mokėti užkalbinti žmogų ir pasirūpinti išsaugoti užfiksuotas akimirkas.

V. Kašinsko indėlis į LTA ypač svarus ir daugiasluoksnis. Prieš keletą metų plačiau pristatyta archyvui perduota jo vaizdo įrašų kolekcija²; šiemet, svarstydamas nominacijas, Archyvo kolektyvas įvertino ne tik gausią vaizdo įrašų kolekciją, bet ir reikšmingą fotografijų dalį. Paminėtini keli reikšmingi į Tautosakos archyvą patekę V. Kašinsko darbai. Tai pokario rezistencijos liudininčių vaizdo įrašų kolekcija su partizanų Jono Kadžionio-*Bėdos*, Andriaus Dručkaus-*Keršto* ir Bronislovo Juospaičio-*Direktoriaus* prisiminimais. Būtent V. Kašinsko dėka fondus papildė asmeninis tautodailininko, bendruomenės „Šatrijos Romuva“ įkūrėjo, deivės Gabijos pagerbimo šventės ant Šatrijos kalno sumanytojo ir puoselėtojo Adolfo Gedvilo archyvas, kuriame yra net 103 vaizdo įrašai. Šioje kolekciijoje rasime tiek Gabijos pagerbimo šventės ant Medvėgalio alkakalnio minėjimo 2011 m., tiek baltų tikėjimą išpažįstančiųjų vestuvių ir krikštynų apeigų medžiagos, tiek asme-

2 Irena Žilienė, „Lietuvių tautosakos rankraštyno videotekos fondas“, *Tautosakos darbai* 59, 2020, p. 332–334.

ninių A. Gedvilo ir jo šeimos švenčių vaizdų. Negana to, V. Kašinskas archyvui perdavė 86 vaizdo įrašus iš folkloro festivalių „Skamba skamba kankliai“, „Tek saulužė ant maračių“, „Kanklės mano rankose“, „Sutarjėla“, „Lietuvos dūdmaišių susipūtimas“. Gautuose vaizdo įrašuose gausu kalendorinių švenčių, fiksuotų kelerius metus iš eilės, medžiagos, leidžiančios pažinti puoselėjamus papročius ir apeigas, jų tęstinumą ir kaitą. Tokia sukaupia ir perduota medžiaga yra tikra retenybė, verta atskiros tyrėjų dėmesio. Be kita ko, ji atspindi naują lietuviško muzikinio folkloro gyvavimo terpę – festivalius ir šventes. Visa tai dar papildė 17 kino juostų iš XX a. aštuntojo ir devintojo dešimtmečių, kuriose įamžinta V. Kašinsko ir jo artimųjų kasdienybė

bei papročiai sovietinės okupacijos metais. Galiausiai archyve saugoma daugiau nei 1000 V. Kašinsko darytų ar perduotų nuotraukų.

Visa tai – mokslinės diskusijos, dalijimasis archyvų atvėrimo visuomenei patirtimi, paroda ir LTA talkininkų pagerbimas – tilpo į dvi dienas. Ypač džiugu, kad dar 2007-ųjų spalį, minint žymaus tautosakos rinkėjo Jurgio Dovydaičio 100-ąsias gimimo metines, pradėta Tautosakos dienų tradicija tęsiasi iki šiol ir atranda naujų raiškos formų.

Greta Paskočiumaitė-Petruškevičienė
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
greta.paskociumaite@liti.lt